

1. MADENCİLİK SEKTÖRÜ 1979 YILI GENEL GÖRÜNÜMÜ :

Bu bölümde madencilik yurtiçi üretimi, tüketimi, dışticareti, yatırımlar, istihdam ve kapasite kullanımındaki genel görünüm verilmektedir. Burada kullanılan verilerin detayı ise Bölüm 8. de Tablo 8.1, 8.2, 8.3 ve 8.4'de yer almaktadır.

1.1 ÜRETİM, TÜKETİM, DIŞTİCARET

Madencilik Sektörü 1979 yılı yurtiçi tüketimi 92.965,3 milyon TL. civarında gerçekleşmiş ve bunda metalik mineraller payı 4.025,5 milyon TL., sanayi mineraleri payı 3.895,2 milyon TL., taşocakçılığı - inşaat malzemeleri payı 13.695,5 milyon TL., birincil enerji kaynakları payı 71.349,1 milyon TL. olmuştur. (Tafelo 1.) Yurtiçi tüketim 1978 yılında ise sabit fiyatlarla 98.859,4 milyon TL., cari fiyatlarla 46.237,0 milyon TL. olarak gerçekleşmişti. Bu durumda yurtiçi tüketim sabit fiyatlarla 1978 yılına göre metalik minerallerde % 11,6 lık bir artışı, sanayi mineralerinde % 2,7 lik bir artışı, taşocakçılığı - inşaat malzemelerinde % 3,9 luk bir artışı, enerji kaynaklarında % 8,8 lik bir azalışı toplamda ise % 6,0 lık bir

azalışı ifade etmektedir. Cari fiyatlarla ise 1979 yurtiçi tüketimi 1978'e göre % 101,0 lık bir oranda büyümüştür.

Madencilik üretiminde 1979 yılı içinde metalik minerallerde 5.050,6 milyon TL., sanayi mineralerinde 6.037,8 milyon TL., Taşocakçılığı - inşaat malzemelerinde 13.725,2 milyon TL., birincil enerji kaynaklarında 32.663,8 milyon TL. toplamda 57.477,4 milyon TL. üretim değerine ulaşılmıştır. 1978 yılında ise üretim değeri sabit fiyatlarla 55.870,5 milyon TL. cari fiyatlarla 36.817,5 milyon TL. düzeyinde gerçekleşmişti.

Bu durum üretimde, sabit fiyatlarla 1978 yılına göre metalik minerallerde % 9,2, sanayi mineralerinde % 5,8, taşocakçılığı - inşaat malzemelerinde % 3,7, (birincil-enerji kaynaklarında % 1,4, toplamda % 3,1 lik bir üretim artış oranını ifade etmektedir. Cari fiyatlarla büyüme oranı ise % 56,4 dır.

üretim artışında, Önemli payları metalik minerallerden bakır konsantre, kromit; sanayi mineralerinden kolemanit, tinkal, manyezit; birincil enerji kaynaklarından ham petrol oluşturmaktadır.

TABLO 1. MADENCİLİK GENEL TABLOSU (D. Milyon TL. (1979 FİYATLARIYLA) (DIŞALIM: CD?) (DIŞALIM FOB)

Malm Cinsi	Değer	1979 Pr. Değer	1979 Gerç. Değer	Prog. Gerç. %	Yıllık Artış Oranı %
YURTIÇİ TÜKETİM TOP.	(98.859,4)	(125,364,2)	(92.965,3)	(74,1)	(- 6,0)
Metalik Mineraller	3.606,7	6.051,3	4.025,5	66,5	11,6
Sanayi Mineraleri	3.598,1	5.644,2	3.895,2	69,0	8,3
Taşocakçılığı - inş. Malz.	13.187,2	15.095,7	13.695,5	90,7	3,9
Birincil Enerji Kay.	78.467,4	98.573,0	71.549,1	72,6	-8,8
ÜRETİM TOPLAMI	(55.870,5)	(66.045,2)	(57.477,4)	(87,2)	(3,1)
Metalik Mineraller	4.623,1	7.545,3	5.050,6	66,9	9,2
Sanayi Mineraleri	5.705,8	9.170,7	6.037,8	65,3	5,8
Taşocakçılığı - inş. Malz.	13.232,4	15.133,2	13.725,2	90,7	3,7
Birincil Enerji Kay.	32.309,2	34.196,0	32.663,8	95,8	if
DIŞSATIM TOPLAMI	(4.605,0)	(5.439,9)	(5.083,5)	(93,5)	(1<MS)
Metalik Mineraller	914,4	1.589,6	1.058,2	82,4	15,8
Sanayi Mineraleri	3.608,7	4.086,9	3.896,8	95,3	8,0

Taşocakçılığı - İnş. Malz.	56,3	63,4	59,2	93,4	5,4
Birincil Enerji Kay.	25,6	—	69,3	—	170,7
DIŞALIM TOPLAMI	(47,878,1)	(67.574,6)	(41.404,6)	(61,3)	(-13,5)
Metalik Mineraller	211,6	753,6	1.160,3	154,1	449,8
Sanayi Mineralleri	1.482,7	2.444,0	1.453,3	59,5	-2,0
Birincil Enerji Kay.	46.183,8	64.377,0	38.791,0	60,3	-16,0

Madencilik 1979 yılı dışsatım 5.083,5 milyon TL. ile 1978 yılı düzeyinin % 10,5 üzerinde gerçekleşmiştir. Dışsatımda metalik minerallerin payı 1.058,2 milyon TL., sanayi minerallerinin payı 3.896,8 milyon TL. olmuştur. Geçmiş yıllarda olduğu gibi bu yıl da 6 mineralin (Köfe-manî, üleksit, tinkal, manyezit, barit, kromit) toplam dışsatım içindeki payı % 90 dolayındadır.

Madencilik dışsatımı dış para cinsinden 135,6 milyon ABD dolarıdır. Başlıca kalemler kromit (26,6 milyon \$), kolemanit, üleksit (67,7 milyon \$), tinkal (11,5 milyon \$), toarit (9,2 milyon \$) ve manyezitdir. (9,1 milyon \$)

Madencilik 1979 yılı dışalımını ise sabit fiyatlarla 1978 yılına göre % 13,5 oranında azalarak toplam 41.401,6 milyon TL. civarında gerçekleştirmiştir. Bu miktar içinde metalik minerallerin payı 1.160,3 milyon TL., sanayi minerallerinin payı 1.453,3 milyon TL., birincil enerji kaynaklarının payı 38.791,0 milyon TL. olmuştur.

Dışalım kalemleri arasında önemli meblağları demir cevheri (21,5 milyon \$), bakır konsantre (9,6 milyon \$), kükürt (6,9 milyon \$), fosfat konsantre (30,8 milyon \$), asbest (7,8 milyon \$), taşkömürü (77,9 milyon \$) ve ham petrol . (961,6 milyon \$) oluşturmaktadır. Toplam 1979 yılı madencilik dışalımında % 86,4 ile en büyük payı oluşturan ham petrole 8.129,8 bin ton karşılığı 901,6 milyon \$ ödenmiştir. Bu durum 1978 yılında 10-354,4 bin ton karşılığı 1.043,5 milyon \$ idi.

1.2. YATIRIMLAR, İSTİHDAM, KAPASİTE KULLANIMI :

Madencilik, 1979 yılı yatırım programı

kamu proje paketi içinde yer alan 252 adet proje için 1979 fiyatları ile 38.046,0 milyon TL. dış, 99.925,0 milyon TL. toplam proje bedeli öngörülmüştü. Bu projelerin 1979 yılı ödenekleri ise 20,3 milyar TL si düzeyinde idi ve harcamalar da bu düzeyde gerçekleşmiştir.

Nakdi gerçekleşmenin bu kadar yüksek olmasına karşın; yatırımların fiziki gerçekleştirmeleri yıl içindeki fiyat yükselmelerine rağmen olarak daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

özel kesimin madencilik sektöründeki sabit sermaye stokunda 1979 yılında önemli bir gelişme olmamıştır.

Madencilik sektöründeki istihdam hacminde de 1979 yılında önemli bir gelişme olmamıştır. Sektörün istihdam hacmi 135 bin kişi olarak tahmin edilmektedir. Yurt çapında sıkıntısı çekilen akaryakıt darlığı, döviz dayalı yedek parçaların temininde çekilen zorluklar, yetersiz ve kalitesiz enerji temini, politik istikrarsızlık nedeniyle sık sık değişen kadrolar 1979 yılında mevcut kapasitelerden düşük düzeyde yararlanılmasına yol açmıştır. Madencilik sektöründe yıl içinde herhangi bir önemli yeni kapasite yaratılmamıştır.

Bütün bu çerçevede içinde madencilik sektörünün, 1979 yılında kaydedilen anlamlı kurumsal değişikliklere rağmen, Türkiye sanayileşme sürecinde aldığı rolün büyümesinde, GSYİH içindeki payının artmasında, ülkedeki mevcut doğal kaynaklar potansiyelinin yeterince harekete geçirilmesinde, üretilen mal çeşidinin zenginleştirilip uç ürünlere yönelmesinde pek bâr olumlu gelişme sağlanamamıştır 'görülmemektedir.

Son yıllarda giderek ağırlığını arttıran bir olgu da toplu taşımacılığın madencilikteki öneminin artması (özellikle ham petrol, taşkömürü, demir cevheri, bor mineralleri, gübfe hammaddeleri, linyit taşımacılığı), dağıtım ve taşımacılık sorunlarının yurtiçi arz - talep dengesini yakından etkilemesidir.

2. SEÇİLMİŞ ÖNEMLİ ÜRÜNLERDE 1979 GELİŞMELERİ :

Bu bölümde Türkiye madencilik sektörünün imalat sanayii, tarım sektörü (gübre sanayii vasıtası ile dolaylı olarak) ve enerji sektörü ile ilişkisini kurmak için bazı önemli ürün çeşitleri prototip olarak gruplandırılarak seçilmiştir.

Bu bölümde seçilen ürün grupları,

- Demir Çelik Sanayii Hammaddeleri (Demir cevheri, taşkömürü, manganez)
- Gübre sanayii hammaddeleri (Fosfat kayası, kükürt) ve
- Enerji Sektörü hammaddeleridir. (Linyit, asfaltit, nam petrol)

Bu hammaddelerin büyük bölümü büyük devlet işletmeleri tarafından üretildiği için bu ürünlerdeki 1979 yılı gelişmeleri Bölüm 3. de kuruluş bazındaki incelemede ayrıca yer almaktadır.

Bu nedenle bu bölümde yinelemelerden kaçınmak için ilgili sanayiinin 1979 yılındaki genel görünümü, dünyadaki gelişmeler ve sözkonusu ürünlerin bu genel çerçevedeki yeri konularına ağırlık verilmiştir.

2X DEMİR - ÇELİK SANAYİİ HAMDDELERİNDEKİ GELİŞMELER :

Dünyada demir - çelik sanayii dört yıllık bir durgunluktan sonra ancak 1978-79 yıllarında yeniden 1973-74 yıllarının üretim düzeyine ulaşabilmiştir. 1974 yılında gelişmiş ibatı-ekonomilerinde oluşan bunalımlar öncelikle A.B.D. ve Batı

Avrupa Demir - Çelik sanayii etkilemiştir.

Günümüzde gelişmiş ibatı ülkeleri demir - çelik sanayiinin başlıca sorunu, ham çelik üretim kapasitesinin talebin çok üstünde olmasıdır. Bugün A.B.D. Çelik sanayii % 75, Batı Avrupa çelik sanayii % 87 kapasiteyle çalışmaktadır. Gelişmiş Batı ülkelerinde çelik talebinin son yıllarda hızla düşmesine Önemli ölçüde, petrolün değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan bazı ürünlerin çelik yerine ikame edilmiş olması sebep olmuştur.

Son yıllarda dünyada demir çelik yatırımları sanayileşmiş batı ülkelerinde düşerken, sosyalist ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışı, yoğun kentleşme, inşaat tekniğinde*! gelişmeler, süratli sanayileşme, çelik tüketiminin dolayısıyla üretiminin arttırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Son yıllarda çelik üreten ülkelerin yüksek fırınlarda daha kaliteli cevher kullanmayı tercih etmeleri, -yüksek tenörlü cevher talebinin gittiföçe artmasına neden olmuştur. Modern ve büyük yatırımlar gerektiren yeni yüksek fırınlar kurmaktansa yüksek kaliteli cevheri mevcut fırınlarda kullanarak sıcak maden üretimini arttırmak daha ekonomik bulunmaktadır. Her ne kadar yüksek tenörü cevherin fiyatı daha pahalı ise de bu fiyat farkı, cüruf ve kok oranındaki azalma ve üretimdeki artış ile telafi edilebilmektedir.

Dünya demir cevheri talebi çelik Üretimine paralel olarak artmakta ve azalmaktadır. 1965 yılında 565, 0 milyon ton olan tüketim 1970 yılında 6760 milyon tona, 1974 yılında 900*0 milyon tona yükselmiş, ancak bu tarihten itibaren giderek asılmış ve 1979 yılında yine 1974 yılı düzeyine ulaşmıştır.

Dünya demir cevheri üretiminin önemli bir bölümü ihraç edilmektedir. Son yıllarda Brezilya ve Avustralya'da bulunan ye-